

II. Arithmeticae Practicae Methodus Facilis per Gemmam Frisium Medicum ac Mathematicum. Witebergae, anno 1550.

III. Isagoge Arithmetices Collecta Et Edita per Joachimum Ammonium Nissensem.

Cum praefatione Philippi Melanthon. Impressum Witembergae, Per Vitum Creutzer.

A széleken s a tiszta lapokon számos egykorú s későbbi feljegyzés van magyarul, latinúl s németül (szász dialectus) egyaránt. Pl.:

(Ugyanazon kézírással, mint a vers) E[m]ptus liber, 35. Sem felleb mert nem Ugy adgyak az mint te keanod Mert nem patkó szegeli uettem vala hanem szep ezust penzt attam vala Erette Harmincz Eötöt valogatna ualot, nem valamy Rezest.

Most vale azert szerelmes barátom legy Jo egressig[h]ben vale finis

(Más írás:)

Mert en saz pizen vötem eg germektöl Az kit lazzinak hinak az iscolaban. stb.

A könyv puha fehér bőrbe van kötve. A kötés, a mely 1551-ből való, igen szép kivitel, noha az idő vasfoga már meglátszik rajta. A külső lapok különböző metszetekkel, címerekkel s a XVI. sz. első felében szereplő nevezetesebb férfiak arcképeivel vannak díszítve (valami 26 db).

Dr. Gombos Albin.

Adatok a marosvásárhelyi szabó czéhpoharakhoz.

A múlt év nyarán Marosvásárhelyt a szabó ipartársulat XVII—XVIII. századbeli számadáskönyveiből másolatokat és kivonatokat készítve a többek között azokra a czéhpoharakra is adatokat találtunk, a melyeket 1899-ben Szádeczky Lajos dr. az Erd. Múz. régiségtárának megszerzett.¹ A régi szabó czéh megmaradt ingóságai között ezek voltak a legbecsesebbek s az a négy apró régiség,² melyet a szabó társulat még tart, minden

¹ Szádeczky: A m.-vásárhelyi szabó czéhpoharak. Erd. Múz. 1899. 395—99.

² Legújabb keletű a négy között egy hajtott pengéjű, ezüstözött csont nyelvű kés. Nincs róla feljegyzés, hogy mikor került, ha csak nem azonos azzal az „ezüst nyelvű késsel”, a melyet a czéhmester tételek könyve 1802. márczius 16-án vesz először és utoljára leltárba. (A 191. oldalon.) A másik egy bélyegző vas. T alakja van, melynek keresztszárán Sz. Cz. betűk s köztük a szabó-jelvény — az olló — látható. Már a czéh első leltárában előfordúl, s bár a leltárízüet eleje elveszett és nem maradt feljegyzett adatunk arról, hogy az az

ekintetben messzire a poharak megett marad. Csak a czéh pecsétjét érdemel inkább figyelmet. Ez körülbelől tallér nagyságú. Közül a nyitott olló foglal helyet rajta, s nagybetűs vésett latin körirata csak azt mondja meg, hogy a marosvásárhelyi szabók használták. Évszáma nincs, azonban készíttetésére rátalálunk az 1603—1632. évi számadáskönyvben, a hol 1610-ből a kiadások rovatában a csináltatásáról megemlékeznek. 1627-ben pedig valami igazítani való akadhatott rajta, mert 59 dénárt költöttek reá. A számadáskönyvekből azonban nem tudjuk meg, hogy a pecsét hol készült és ki csinálta, s csak részben derül ki a czéhpoharak készítőinek neve is; míg a helyre nézve egyelőre ismét csak következtetésekre vagyunk utalva. De ezek alapján jogosult az a föltevés, hogy legalább a poharak egy része Marosvásárhelyt készült. 1629-ben ugyanis a második czéhpohár csináltatásánál a számadáskönyv adatai közt megtaláljuk a készítő ötvös nevét. Egyszerűen *Eotves Ferencz*nek nevezik, s így a feljegyzésből még a tulajdonképeni családi nevééről sem értesülünk, mert az itt használt vezetéknev csak a mesterségnévnek a XVII. században szokásos alkalmazása. Hanem a számadáskönyvekből kiderül a családi neve, s az is valószínű, hogy éppen marosvásárhelyi ötvös lehetett.

A czéh első számadáskönyvében 1623. május 14-ről feljegyzést találunk arról, hogy akkor szegődttették „az Ötves Ferencz fiát Jancsit Zetelaki Szabó Istvánhoz.”¹ Ugyancsak egyik számadáskönyvben ennek

összeírás, a mely először említi, melyik évből való: következtetés útján kétségtelenül megállapítható, hogy 1636-ból. Ebben az első leltárban ott van a „bélyegző vas,” s aztán az 1643., 1644., 1647., 1653. és 1660. évi részletes összeírásokban mindenütt megtaláljuk, csak hogy ezekben „sütő vas” a neve. Megmaradt továbbra is, mert 1667-től 1682-ig a többször megvizsgált ingóságokat mindig úgy találják, mint a hogy az előbbi évben voltak, s ha az utolsó feljegyzés (1708) nem említi, annak az az oka, hogy akkor csakis a temető számszámokat sorolják elő. A czéhmestertételek könyvében 1652. január 2-től kezdve végig a czéh vagyonaúl egy ezüst kanál is szerepel, a melyről a számadáskönyvek egyáltalában nem emlékeznek meg. Minden valószínűség szerint zálogul került a czéhez. Azonban a megelőző 1651. év zálogtárgyai közt a kölcsönkönyvben csupán egyetlen egy van, a melyről a szóban forgó kanálra ismerhetnénk. Csak hogy azt a 10 firt 80 pénzt, a mit Szabó Sebestyén zálogaira s köztük a kanálra felvett, meg is fizette, s így aligha az ő kanala maradt oda. Másrészben a kölcsönkönyv nem említi. Az 1652. előtti években pedig a kanál nincs ott sehohy a czéhmestereknek átadott kevés ingóság között.

¹A legtöbb szegődtetésnél jelölték, ha az inas nem volt a városból való. Itt azonban semmi sincs a fiú számozása helyéről, s már onnan, hogy ezt nem

a nevével, mint Eötvös Szabó Jánoséval 1637-ben újra találkozunk.¹ Már most 1623. és 1637. között a szabó czéhba csak két István nevű mester lépett be. Ezek közül is egyik N. Szabó Ferencznek, a krónika írónak öcsese volt, s azt tudjuk, hogy ez nem használta, s nem is használhatta az Ötves nevet. Tehát mindenesetre a másik volt az Ötves-Szabó, s ez az 1631-ben belépő Rosnai Szabó István. Ő volt az Eotves Ferencz fia, s így Eotves Ferencz is a Rosnai (Rozsnyai) családból származott;² ez pedig törzsökös vásárhelyi familia. Az ötvös tagja is bizonyára Marosvásárhelyt működtött³ s ott készíthette a czéh selejtes dutkáiból a két 1629-re datált poharat.

Szintén dutkákból készült az időrendben harmadik pohár is. 1630 húshagyó-kedd táján adták az anyagát az ötvös kezéhez. Még abban az évben feldolgozta s 1631 jan. 2-án a poharat ott találjuk a czéh-mestereknek átadott ingóságok között.⁴ Minden valószínűség szerint ez az a poharacska, melyet Szádeczky I. a második helyen sorol fel, míg arról, mely 1633-ban készült, nem találunk adatokat, mert erről az évről és a rá következőkről a kiadások nincsenek meg. De hogy tényleg akkor csináltatták, az bizonyosan onnan, hogy 1634-ben már négy poharat adnak számba. 1655-ben az ötödiket is megcsináltatták. Készíttetésének adatait szintén megkapjuk; felíratára pedig megjegyezhetjük, hogy tévedést tart fenn, mert 1635-ben N. Szabó Ferencz czéh mestertársa nem Nagy Szabó Miklós, hanem *Thordai* Szabó Miklós volt.⁵

tartották szükségesnek megjelölni, arra következtethetünk, hogy vásárhelyi lehetett.

¹ Az 1635—1799. évi kiadások könyvében, a 13. oldalon.

² Csak 1631-ben is még két Rosnai lép a szabó czéhba. Egyik Rosnai pedig — Dávid — a közt a 14 szabómester között volt, a kik a Básta-féle zavarok alatt megbomlott szabó czéhet 1602-ben a városi tanács parancsára helyreállították.

³ Erre némileg bizonyítékul szolgálhat az is, hogy mikor a czéh idegenből hozat, vagy vesz valamit, rendszeren meg ven jelölve. Itt azonban, a mint látni fogjuk, egy szó említés sincs arról, hogy a poharakat valahol idegenben csináltatták volna.

⁴ Adtak mi kezünkben számvetés után készpénzt 140 frtot és d. 66 és 7 ezüst tallért, *három ezüst pohárt* és hat kristály pohárt, egy ezüst pecsétnyomót, táblát és privilegiumot, viaszat öt drbot. (A czéh mestertételek és táblajárások könyvéből a 14/1. oldalról.)

⁵ Az 1635-ön kezdődő kiadáskönyv 1. oldaláról.

Ettől az évtől kezdve 1652-ig számadáskor a czéhmesterek állandóan öt ezüst poharat vesznek át, ebben az évben pedig hatot. A hatodik 1651-ben, s valószínűleg ismét Vásárhelyt készült. Arra vall legalább a számadás az a közvetlen feljegyzése, hogy az ötvösnek égett bort hozattak. Mert annyi bizonyos, hogy Marosvásárhelyt akkor — s nemcsak akkor, hanem a XVII. század elejétől fogva — mindig voltak ötvösök. Így az 1602. és 1603. Básta-féle összeírásokban Vásárhely hűségesküt tett polgárai között ott van Eötves (Aurifaber) Gáspár,¹ a ki korának szokása szerint használta mestersége nevét vezetéki nevéül. 1632-ben a városon lakó aranyművesek a tanácstól czéhszabályokat nyertek, a melyeket I. Rákóczy György megerősített,² 1658-ban pedig flegoriájok is volt a várban, a melynek védelmében a város bírása őket a szűcsök zászlaja alá rendelte.³ Végre 1720-ból újra ismerjük egy becsülevélből, onnan a Keszi Ötvös István és János nevét.⁴ A marosvásárhelyi szabóknak nem kellett tehát elmenniök városukból, ha ötvöst kerestek, s bizonyára otthon készítették a fennebb említett poharat is.

Sajátágos, hogy 1652-től 1690-ig a czéhmestertételek és táblajárások könyve állandóan csak 6 pohárról beszél, holott már 1665-ben a hetedik is elkészült. Ennek ötvösjegye azonos azzal, a melyen az 1633. évszám van, s így egy mestertől kerülhettek ki, a felirat azonban tévesen teszi a készítettés idejét 1661-re. Ez először abból bizonyos, hogy csak 1665. július 9-én adtak az ötvös kezébe anyagot, a mit abban az évben fel is dolgozott, úgy, hogy 1666. jan. 3-án kifizethették. Másodszor kitűnik onnan is, hogy a poharan megnevezett Csiszár Szabó Márton és Ungvári Szabó János 1661-ben nem voltak czéhmesterek, ellenben 1665-ben ezt a tisztet ők viselték. Bizonyára a neveket és évszámot később vésették a pohárra, mert az szinte hihetetlen, hogy az ötvös még azt az évet is elvétsé saját művén, a mely munkálkodása idejét jelzi.

A czéhmestertételek könyvében a poharak száma 1691-ben hatról egyszerre nyolczra szaporodik. Így is marad 1707. jan. 5-ig, a mikor „nyolcz aranyos pohár van, s egy fehér pohár, a mely zálog.”⁵ Azon-

¹ Szék. Okltr. V. 245. és 283.

² Szádeczky: A czéhek történetéről Magyarországon. 145. l.

³ Szék. Okltr. VI. 216—17.

⁴ A marosközi unitár. esperesség Protocoluma 173—174. l.

⁵ Czéhmest. tét. könyve 126/2 l.

ban az utóbbi a czéh kölcsön- és zálogkönyvében 1703-tól 1707-ig sehol sem fordul elő, 1709-ben pedig már nem adják számba.

Egy poharát a czéh 1740-ben el is adta.¹ Innen van, hogy újra 8 van.² Végre meg kell említenünk, hogy azon a két empire poharan, a melyek felíratuk szerint 1829-ben készültek, az 1828-iki czéhnévsort találjuk.³

* * *

Maguk az adatok a következők:

1610.

Item ő kglmek akaratából csináltattunk czéh számára egy pecsétöt. Mint csinált(at)ásával és az ezüstivel együtt költöttünk reá f. 2. d. 32.*)

1627.

Item 20 Augusti adtam az czéh pecsétitül d. 59.**)

1628.

Item Sz. Márton-napban az miképpen ő kglmek meghagyták volt minekünk, hogy az dutkákat megválogatván, az slejtiből csináltassunk egy girás pohárt, vöttük ki benne mind az slejtit numero 17 forint árát és 49 pénz árát, az az százhatvennégy dutkát, mely nyomott másfél girát. Ott maradt még kétszáz és két dutka, mind választott jók. Azok penit az kit ki választottunk, mind slejtek voltak.***)

1629.

Item 10 Februarii váltottunk az pohárnak aranyazására egy aranyat 3. d. 50. †)

Az arannyal meg nem értük, hanem egy aranyat ketté vágván, teszen fele f. 1. d. 90. adtam az ötvesnek az pohár aranyazására.

Pünkösöd harmadnapján vöttünk ki az czéh dutkájából másfél gira nyomót, mely tett ki százhatvennégy dutkából, miből ő kglmek hagyásából pohárt kellett csináltassunk.

² „Az mikor az trébélles poharat eladták az commune consensu, az kik fáradoztak hozattunk két ejtel bort az czéhébül d. 36.“ (A II. sz. k. 473. lapjáról.) 1742-ben a czéhmestereknek csak hetet adnak át. De már 1743-ban

³ Czéhm. tét. k. 259/2 és 260/2

⁴ A 202/1 oldalra levő táblajárás szerint A Török István és Tóth Zs. neve a poharakról még kimaradt. 1829-ben Vitkai a főczéhmester és Soós a második; a notarius pedig László J.

*) Az 1601—1632 évi számadáskönyv 61. oldaláról a kiadások (exitus) rovatából. Ezt a könyvet nevezzük röviden I. számadáskönyvnek.

**) Az I. sz. a. kv. 172. ol.

***) Az I. sz. a. kv. 187 l.

†) Az I. sz. a. kv. 196 l. Két lényegtelen eltéréssel megvan — kihúzva — a 192. oldalon is.

Item circa festum Transfigurationis Domini adtunk Eotves Ferencznek az pohár csináltatásától fl. 4.*)

Az mikor Eotves Ferenczezel az pohárt csináltatók, vettünk aranyat az pohár aranyazni nyolezadfél forint árát. Maradt egy fél arany benne fl. 7. d. 50. Ezüst is maradt két nehezék**)

1630.

Húshagyó kedd tájatt az czéh dutkáját adtuk az ötves kezéhez, hogy egy poharacsát csináljon belőle. Adtunk hozzája egy tallért és öt dutkát magunkét, ki teszen in summa fl. 2. d. 55.***)

Az ötvesnek az harmadik pohár csinálásától adtunk f. 2, melyhez oda adtunk az fél aranyat is aranyazásra.†)

1635.

Csináltattunk czéh számára egy ezüst pohárt, az melyre váltottunk tallért nro 9, kinek az ára tött in summa f. 16. d. 20.

Item váltottunk egy aranyat, kinek az ára tött f. 3. d. 50.

Item az pohár csinálásától adtunk f. 2. d. 75 ††)

1651.

Item az bücsületes czéh hagyásából csináltattunk egy ezüst udvari pohárt, trébeltet, aranyast, melyben vagyon tizenharmadfél tallér. Mely teszen in computatis f. 22. d. 50.

Ismét váltottunk másfél aranyat, mely teszen in computatis f. 5. d. 50.

Ismét adtunk az ötvesnek az csinálásért f. 4.

Hozattunk az ötvesnek égett bort d. 5.

Facit in summa f. 32. d. 5.)†††)

1665.

Eodem die*) az czéh három tallérát vettük ki az pohárhoz az czéh poroncsolatjából tallér 3.**)

14 die Decembris vöttünk ki az czéh ládájából egy aranyat az pohárhoz.***)

1666.

Anno 1666. Januarii 3 die fizettünk az ötvesnek az pohárért, az munkájáért f. 2. d. 50.

Az aranyért adtunk fl. 2. d. 50, mivel az egy arannyal meg nem érte.†)

Kelemen Lajos.

*) I. sz. a. kv. 197. l

**) I. sz. kv. 198.

***) I. sz. a. kv. 202 l.

†) I. sz. a. kv. 203. l.

††) Az 1635–1799-i kiadások (röviden II. sz. a kv.) könyvéből, az 5. oldalról

†††) 1651-ről utolsó feljegyzés. A II. sz. kv. 92 l.

*) Julius 9.

**) II. sz. kv. 167. l.

***) II. sz. kv. 168. l.

†) II. sz. kv. 168. l